

MOGUĆNOST KNJIŽEVNOSTI U SVETU KUPOVNIH MOGUĆNOSTI

(Maša Kolanović: *Poštovani kukci i druge jezive priče*, Booka, Beograd, 2020)

Godinu dana nakon izlaska iz štampe (Zagreb, Profil, 2019) *Poštovani kukci i druge jezive priče* Maše Kolanović doputovali su i do našeg čitalačkog prostora (Beograd, Booka, 2020). U najkraćim crtama, reč je o zbirci sačinjenoj od dvanaest pripovedaka kroz koje se provlači nit antiutopijske, kafkijanske teme čovekove regresivne metamorfoze u bespomoćnog insekta, situirane u kontekst informatičke ere i savremenog potrošačkog društva.

Ko su kukci, ko su nosioci naslovne metafore u knjizi Maše Kolanović? Približna definicija glasila bi: odbačene, nemoćne i potrošene individue koje su, rečeno u duhu autorkinog pripovedačkog jezika, postale roba s greškom, proizvodi kojima je istekao rok trajanja. Jedni od njih, recimo, svoje poslednje dane provode u staračkom domu ili u kućnom ambijentu sačuvanih, pohabanih relikvija potonulog sveta, a drugi u društvu naručenih odevnih predmeta ili u suživotu sa tehnološkim i informatičkim novotarijama namenjenim ubijanju vremena i ostataka pamćenja. Njihovu sudbinu obično beleže mlađi protagonisti, tačnije protagonistkinje, mahom naslednice kojima je dodeljena privilegija nadređene, naratorske pozicije u tekstu.

No, u naslovnoj priči, ispriповedanoj u prvom licu, metafora bube ugrađena je u dinamički motiv brzog, doduše dugo pripremanog preobražaja, koji daje poseban ton autorinoj kritici potrošačkog društva i pratećeg mentaliteta i načina (ne)razmišljanja. Naime, u obrtu potpomognutom aliteracijskom vezom, tj. zvučnom srodnošću između reči, u onoj metamorfozi poštovanog kupca u poštovanog kukca koja se odigrava na pozornici staklenog raja tržnog centra i koja ovde pogađa, za razliku od prethodnih slučajeva, mladu osobu, tačnije dečaka koji halapljivo žudi za novim igračkama, Maša Kolanović povezuje dramu nagomilanog jada izabrane, disfunkcionalne porodice sa konzumerističkim fenomenima lažnih potreba i zadovoljstava.

Iako usredsređene na teme vladavine reklamne industrije, imperativa trošenja i kupovine robe i sveprisutnosti marketinga u današnjoj Hrvatskoj, ove razigrane i duhovite priče zahvataju širi društveni plan, te u svoj sadržaj uključuju i podatke o drugim – političkim, ekonomskim i kulturološkim – potresima koji su menjali izgled našeg sveta prethodnih decenija. U pažljivo razrađenim opisima osiromašenja i nestajanja srednje klase, u dobro pogođenim digresijama o novom poretku započetom, kako to na ovim prostorima često biva, otkazima nepodobnima, u vešto istaknutim i dobro osmišljenim lajtmotivima foto-

šopiranih reportaža i uličnih grafita i u umešno skiciranim likovima slučajnih prolaznika i njihovim spontanim reakcijama koje neretko vrve od ksenofobije i šovinizma, slika post-tranzicijske stvarnosti se obogaćuje i dobija širu ne samo društvenu, već i istorijsku perspektivu. No, svi opisni, istraživački i analitički zahvati koji obogaćuju pripovedački govor ostaju po pravilu podređeni prikazu rasula i unutrašnje drame pojedinca i njegove porodice, tačnije ostataka porodice.

Misaono i emocionalno težište priča u knjizi *Poštovani kukci...* počiva na kontrastu između napadno obećavajućih i slatkorečivo trivijalnih objava reklama, brošura, kataloga, turističkih ponuda i naručenih reportaža, kreditnih ponuda i polisa osiguranja, s jedne strane, i skućenih prostora iz kojih čovek-kukac, često u društvu svojih, domaćih žohara, tj. bubabšvaba, pasivno registruje promene koje donosi vrlo novi svet, prinuđen da katkad u njemu potraži rešenje ili bar utehu za poniženja koja mu život svakodnevno priređuje, s druge strane. U tom smislu, zapleti, konstruisani povremeno po obrascima horor trilera, podređeni su po pravilu crnohumornim dosetkama i grotesknim, alanfordovskim detaljima sa simboličkom težinom, što je inače preneto i na grafički plan, u autorkinim pratećim ilustracijama. Priče se uglavnom grade postupcima akumulacije činjenica koja se na kraju ne razrešava klasičnim epilogom i raspletom. Završetak je najčešće obeležen antiklimaksom, tj. odsustvom prave poente: napetost zbog tzv. lutke iz Černobilja nestaje ne zbog zrelosti deteta već zbog potrošačkog poriva da se sutradan, jednostavno, kupi nešto novo; žena koja svoju porodijsku agoniju želi konačno da prekine izlazi na put po kome se pijana tectura, zagledana u širinu koja se otvara pred njom; potrošač, tačnije kći potrošača, piše pismo operateru i preti novom revolucijom u kojoj će, umesto nekadašnje radničke klase rešene da preuzme sredstva proizvodnje u svoje ruke, učestvovati masa prevarenih korisnika mobilne mreže kojima se krade novac na kilobajtima i megabajtima u romingu. Humornim otklonom od patosa pobune koji na ovom mestu čitaocu, očigledno, ne dozvoljava da doslovno shvati ideju društvenog prevrata niti da u njemu pronađe nekakav izvorni revolucionarni elan, priča Maše Kolanović inteligentno se distancira od pomodnog aktivizma, diletantske pretencioznosti i hipsterske površnosti i lakomisenosti koja središnju temu ove knjige u mnogim „epohalnim“ ostvarenjima savremene kulture tako često prati i kompromituje.

Poseban kvalitet zbirke daje prikaz tehničkih pomagala, informatičkih novina i savremenog načina komunikacije. Malo je pisaca koji uspevaju da sve ove pojave koje su odavno izmenile naš doživljaj sveta prenesu u svoju priču i da ih učine funkcionalnim u fabuli, da u njima pronađu simboličko značenje, jednom rečju – da ih učine literabilnim. Većina ih prosto pomene, misleći da je tim činom ispunila i zadovoljila kriterijume savremenosti i aktuelnosti i učinila svoju pripovedačku sliku inovativnom. Poseban utisak u vezi s tim ostavlja veština u prikazu naručivanja i kupovine odevnih predmeta na daljinu – u pripoveci „Škrinja“ – koji čoveku--insektu nažalost ne samo da ne donose željenu promenu, već mu na kraju još oštrije i bolnije otkrivaju svu onu bedu i prazninu od koje je pokušao da se oslobodi.

Pitanje vrednosti *Kukaca* tako se sa nivoa sadržaja, kako to uvek biva kod uspele i dobro pogođene književne slike, prenosi na plan forme i načina na koji umetnički postupak isprobava i pronalazi svoje mogućnosti. Ne radi se, drugim rečima, više o pitanju da li su i koliko su tehničke naprave i društvene mreže koje premošćuju fizičku barijeru između ljudi, koji se ovde najčešće svode na kupce/kukce i prodavce, naručitelje i pošiljaocce, nešto bitno promenile, već pre svega u kojoj meri one mogu biti iskorišćene kao znaci, simboli koji pokazuju sve ono što čovek čini, oseća, zamišlja ili propušta u svom životu.

I kada se svi ti pametni telefoni, I-bej kupoprodaje i parazitske aplikacije sa još parazit-skijim ažuriranjima puste da progovore i kada se njihov jezik, u tekstu inače istaknut kurzivom, pomeša sa fabularnim tokom i ispovednim sekvencama u digresivnim pritokama priče, onda se nivoi stvarnosti umnožavaju, a značenja produbljuju i podupiru. Tako se, na primer, svet prve priče, u kojoj glavna junakinja govori o ispunjenju tetine testamentarne želje da bude sahranjena sa mobilnim telefonom na koji će je pozvati neko od rodbine dan nakon pogreba ne bi li se otklonila svaka sumnja da je živa zakopana, gradi i iz opisâ gradskog života podređenog turističkoj reklami i zaradi, koji isprva deluju kao ukrasni dodaci ili, prosto, kao detalji koji usporavaju radnju. Pritom, opise vrelog dubrovačkog popodneva i ulične vreve sve vreme obogaćuju i dopunjuju detalji sa natpisa na panoima i sadržaji poruka sa aplikacija na androidu koji se, svakim narednim ažuriranjem, sve više nagomilavaju (osim što prazne bateriju). Kraj priče, trenutak kada naratorka treći, poslednji put poziva pokojnicu i kada iznenada začuje drugi telefon – ispostavlja se gospođu koja kaže svom sagovorniku kako je mogla ostati živa zakopana u gradu dok se probijala ka groblju – dobija svoju potvrdu i na planu informacijsko-kibernetičkog makrokosmosa, tačnije njegovog upliva u fizički prostor naše svakodnevnice. Dakle, teta nije živa zakopana, kao ni, figurativno, gospođa koja je uspela da se probije kroz gužvu u istorijskom delu grada. No, ako uključimo, bolje rečeno aktiviramo onaj dodatni sadržaj, ako se setimo svih onih poludelih aplikacija i napadnih reklama, saveta, upitnika koji su pratili junakinju, dakle svih onih poruka koje su zatrpavale njene beleške, onda je metafora (nad)stvarna i delatna. Aktuelnost i prijemčivost teme *Poštovanih kukaca...* i njenih distopijskih poruka ostaju, tako, u čitaočevom doživljaju ovog vrednog štiva podređeni kvalitetima umetničkog jezika i lakoći, non-šalantnosti pripovedačke igre sa viškovima sadržaja i manjkovima života.